

Nog eenige woorden over de Berthouts

<https://hdl.handle.net/1874/235339>

Nog eenige woorden over de Berthouts.

In den eersten bundel van dit jaarboekje gaven wij op blz. 199 de jaren 1227 of 1228 aan als die, waarin het overlijden zoude hebben plaatsgehad van Egidius Berthout met den Baard. En wij deden dit op goede gronden. In het jaar 1227 toch had Egidius aan de door hem gestichte abdij Roosendaal te Waelhem zijne tienden onder Berlaer en Gheel afgestaan ⁽¹⁾, terwijl in eene oorkonde van Maart des volgenden jaars zijne vrouw ⁽²⁾ K(atharina van Belle) gemeenschappelijk met haar zoon Egidius (of Gillis) aan Robert, voogd van Atrecht en heer van Bethune, eene borgtocht stelt en zich daarbij weduwe noemt.

Volgens Butkens (*Trophées*) zoude Egidius, de vader, tegen het einde van zijn leven in de commanderie Pitzenborg te Mechelen, eene filiale van het Deutsche Huis, getreden zijn en werkelijk hebben wij in oorkonden van 1232 en 1235 eenen Egidius Berthout als *frater domus Teutonicorum* aangetroffen ⁽³⁾.

Dat wij, met het oog op de oorkonde van 1228, dezen Egidius voor eenen anderen dan Egidius met den Baard hebben aangezien, zal zeker wel niemand verwonderen. En evenwel hebben wij hier met denzelfden persoon te doen en een charter van 1236, *Junii*,

⁽¹⁾ Miraeus, *Opera Diplomatica*, I, 744.

⁽²⁾ Departementaal archief te Rijssel: *Rekenkamer*. De gedrukte inventaris duidt de weduwe Egidius met de aanvangsletter R aan, wat evenwel eene vergissing is: in de oorspronkelijke oorkonde staat K.

⁽³⁾ Butkens, I, *Preuves*, blz. 73 en Miraeus, op. cit. I, 751.

in *vigilia Barnabe apostoli*, levert ons daartoe het bewijs. In die akte toch noemt Catharina van Belle zich *relicta fratris Egidii, quondam domini de Oudemborch, nunc fratris ordinis theutonicorum*, — zij betitelt zich dus reeds bij het leven van haren echtgenoot met den naam van weduwe, omdat hij, door zijne opname in eene geestelijke orde, voor haar zoo goed als overleden was.

Egidius met den Baard is dus niet in 1227 of in 't begin 1228 gestorven, maar alstoen ridder der Duitsche orde geworden ⁽¹⁾.

* *
*

Op blz. 200 van bedoelden eersten bundel hebben wij van Lodewijk I, zoon van Egidius met den Baard, drie zonen genoemd en wel Jan I, Lodewijk II, heer van Keerbergen en Rasse, cantor der O. L. Vrouwenkerk te Antwerpen. Uit het onlangs door ons ontdekte testament van Lodewijk I, de dato Juni 1266 blijkt, dat hij bovendien bij zijne bijzit *Gine* twee bastaarden had, namelijk *Gozewijn* en *Jan*, die bij dat testament, evenals hunne moeder, legaten ontvingen. Uit deze bijzonder gewichtige oorkonde (het behoeft niet gezegd te worden hoe zeldzaam testamenten uit de 13de eeuw zijn), waaraan de echtgenoot des testateurs, Sophie (van Gavere), zijn bloedverwant en leenheer, Walter Berthout, heer van Mechelen, en de abt van Sint Bernard te Hemixem hunne zegels hingen, blijkt o. a., dat de beide laatsten en de prior van evengenoemd klooster tot uitvoerders van diens uitersten wil waren benoemd en dat Lodewijk aan gemelde abdij van Sint Bernard zijn paard en zijne wapenen had vermaakt, *quia ibidem eligi et eligo meam sepulturam* ⁽²⁾.

* *
*

De uitmuntende *Codex diplomaticus: Oorkonden betreffende Helmond*, uitgegeven door de heeren mr. C. C. N. Krom en Aug. Sassen ⁽³⁾, houdt onder andere voor de geschiedenis van Noord-Brabanti zeer belangrijke charters, ook in het op 12 Juli 1425 gemaakte

⁽¹⁾ Zie J. Th. de Raadt. *Egide Berthout Ier, dit à-la-Barbe* (*Annales de la Société d'Archéologie de Bruxelles*, II, p. 346—367.)

⁽²⁾ Oorkonden der abdij van Sint Bernard, n°. 978. Algemeene archieven van het koninkrijk te Brussel.

⁽³⁾ Werken van het Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant, 1884.

testament van Jan (IV Berthout genaamd) van Berlaer, heer van Helmond en Keerbergen. Daaruit blijkt, dat de testateur verlangde in de kerk te Helmond begraven te worden en dat hij daarbij zielmissen heeft gesticht in de kerken van Helmond, Keerbergen, Binderen, Roosendaal en Dinther voor zich zelf, zijnen grootvader Lodewijk, de echtgenoot van dezen, Johanna, zijnen vader, Walraven, de broeders en zusters van dezen laatste, zijne moeder Elisabeth Utenhove en den vader van deze, Jan. Behalve legaten voor een groot aantal vrome stichtingen, bestemde hij een kapitaal tot den opbouw eener nieuwe kerk ter eere der Heilige Jonkvrouwe binnen de muren van Helmond. (De bestaande kerk lag in het gehucht de Haag.) Ook bedacht hij zijne natuurlijke dochters, Maria en Diderika, conventualen van het klooster Roosendaal en welke hij bij *domicella Germana de Osse* verwekt had, evenals zijne uit Catharina Stokelmans geboren bastaarddochter, Elisabeth. Voorts vermaakte hij renten aan zijne dochter Catharina, *Catherinae filiae suae quam genuit de Margarita filia cuiusdam Huberti*. Den dienaren van den testateur werden legaten toegedacht. Verder bepaalde hij, dat het erfdeel van hem, die zijnen uitersten wil zoude betwisten, zoude vervallen voor de eene helft aan den hertog van Brabant en voor de wederhelft aan den Bisschop van Luik. Eindelijk benoemde hij vijf uitvoerders van zijn testament en bepaalde, dat elk dezer eene zilveren schaal zoude ontvangen terwijl de oorkonde, eindigt: *acta fuerunt hic in oppido de Helmont in domo Margaritae filiae cuiusdam Huberti*.

Zooals men ziet, spreekt Jan van Berlaer bij dit testament niet over zijne landerijen en heerlijkheden; wellicht alzoo heeft hij daarover op eene andere wijze — niet onmogelijk bij schenking *inter vivos* — beschikt. De verheffing der leengoederen had ondertusschen na zijn dood plaats.

In het bedoelde testament noemt Jan van Berlaer zijne dochters Diderike en Elisabeth uitdrukkelijk *filiae naturales*. Hij legateert haar renten *pure in elemosinam et simpliciter propter Deum*. Daarentegen noemt hij zijne dochter Catharina kortweg *zijne dochter*, zonder opgave dat zij uit wettelijken echt zoude zijn gesproten, gelijk men toch in tegenstelling met zijne natuurlijke dochters hier had mogen verwachten. Ook noemt hij de moeder van Catharina nimmer als zijne echtgenoot. En was hij werkelijk op den dag van het testeeren met die *Margareta filia cuiusdam Huberti* gehuwd geweest, dan zoude toch zeker

het testament niet van uit het aan haar toebehoorende huis maar van uit de echtelijke woning zijn gedagteekend geweest.

In zijn werkje *De Leeren van Helmond* vermeldt de heer Aug. Sassen op een na het afdrukken ingevoegd blad, dat Gertrude Cotrel, de eerste vrouw van Jan van Berlaer, op 23 September 1418 overleden is en deze opgave stemt met den door Butkens opgegeven sterfdag overeen.

Stel, dat Jan zoo spoedig mogelijk na den dood zijner eerste vrouw hertrouwd is en dat Catharina dadelijk na verloof van drie kwart jaars daarna ter wereld is gekomen, zoo zoude zij bij haar huwelijk met Jan van Cortenbach in 1433 (Sassen, op. cit.) eerst den leeftijd van 14 of 15 jaren bereikt hebben en op 9 Juni 1436, ten welken dage zij met haren man bij oorkonde ⁽¹⁾ verschijnt, ongeveer 17 jaren oud geweest zijn.

Wij weten nu evenwel, dat Jan van Berlaer met Margaretha Uytenvechuse verschillende bastaarden verwekt heeft en gelooven, dat Catharina eveneens eene natuurlijke dochter was en vóór 1419 het levenslicht had gezien. Om de positie van Catharina, die wellicht zijne lievelingsdochter was, te verbeteren, zal Jan van Berlaer wellicht hare moeder *in extremis* gehuwd hebben. Want er zijn verschillende oorkonden voorhanden, die bewijzen dat er werkelijk een huwelijk voltrokken is. En als nu de bastaard Lodewijk van Helmond in een zoenbrief van 1426 ⁽²⁾ Catharina zijne *wittige suster* noemt, bedoelt hij daarmede, naar onze meening, niet de *legitime* (in den echt geborene), maar wel de ter gelegenheid van hun huwelijk *gelegitimeerde* dochter zijner ouders.

Wij hopen, dat weldra oorkonden zullen worden ontdekt, welke zullen aantoonen in hoeverre onze veronderstellingen juist zijn geweest ⁽³⁾.

Brussel.

J. TH. DE RAADT.

⁽¹⁾ Krom en Sassen, op. cit. n°. 107.

⁽²⁾ Krom en Sassen, op. cit. n°. 97.

⁽³⁾ Zie J. Th. de Raadt, *Les Seigneuries du Pays de Malines-Keerbergen et ses seigneurs* (*Messenger des sciences historiques*, Gand, 1889) waar men talrijke nadere aanwijzingen, betreffende de genoemde personen, kan vinden.